

بررسی میزان آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستانهای روستایی استان یزد از ماده مخدر

زهرا پور موحد^۱، سید مجتبی یاسینی اردکانی^{۲*}، محمد حسین احمدیه^۳، خدیجه دهقانی^۴، زهره کلانی^۵

۱-۴،۵- کارشناس ارشد گروه پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

۲- دانشیار گروه روانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

۳- کارشناس ارشد گروه آمار، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

چکیده

مقدمه: با توجه به اهمیت پیشگیری و اطلاع رسانی جهت جلوگیری از اعتیاد ضرورت ایجاد می کند به منظور تدوین برنامه های آموزشی، در ابتدا میزان آگاهی دانش آموزان از مواد مخدر ارزیابی شود، لذا پژوهش حاضر به منظور تعیین میزان آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستان های روستایی استان یزد از مواد مخدر انجام گرفته است.

روش بررسی: این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده که به روش مقطعی انجام شده است. در این تحقیق، ۵۱۷ دانش آموز پسر دبیرستانی روستاهای یزد به روش نمونه گیری تصادفی سیستماتیک انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه ای به منظور آگاهی از مواد مخدر بود که توسط خود دانش آموزان تکمیل گردید. در نهایت داده ها توسط نرم افزار SPSS ver 13 تجزیه و تحلیل شد

نتایج: نتایج حاکی از آن بود که بالاترین نمره ی آگاهی دانش آموزان پسر روستاهای یزد مربوط به تریاک با میانگین $3/47 \pm 3/17$ و بعد از آن مربوط به هروئین $(1/68 \pm 2/64)$ و حشیش $(0/96 \pm 1/81)$ از ۸ نمره بوده و نمره آگاهی کلی نمونه ها از مواد مخدر $7/52 \pm 7/57$ از ۶۴ نمره بوده است. ۷۰/۲ درصد دانش آموزان با فرد معتاد برخورد داشته و ۱۷/۵ درصد مورد پیشنهاد مصرف مواد مخدر از طرف دوستان قرار گرفته اند. همچنین در خانواده هایی که حداقل یک فرد معتاد وجود داشته (۷/۱ درصد) میانگین نمره آگاهی از مواد مخدر و الکل $(13/86 \pm 8/6)$ بطور معنی داری بیشتر از خانواده هایی است که فرد معتاد وجود نداشته است ($P=0/000$).

نتیجه گیری: به طور کلی آگاهی دانش آموزان در مورد تریاک بیشتر از سایر مواد بوده و وجود فرد معتاد در خانواده یا فامیل و برخورد با فرد معتاد در این آگاهی موثر بوده است. یافته های این پژوهش می تواند مورد توجه مسئولان آموزش و پرورش قرار گرفته تا در جهت برنامه ریزی صحیح آموزشی به منظور پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر بویژه در نوجوانان، افزایش آگاهی و ارتقاء سلامتی آنها مورد استفاده قرار گیرد.

واژه های کلیدی: دانش آموزان روستایی - آگاهی - مواد مخدر - دبیرستان ها

* نویسنده مسئول؛ پست الکترونیک: yassiniard@yahoo.com

مقدمه

اعتیاد یک مشکل اجتماعی و پدیده‌ای مخرب است که همانند سایر انحرافات اجتماعی پر ارزش‌ترین سرمایه‌های کشور یعنی نوجوانان و جوانان را به نابودی می‌کشد. این بلای خانمان سوز سالانه سلامت میلیون‌ها نفر را تهدید می‌کند و ویرانگری‌های ناشی از آن زمینه ساز سقوط بسیاری از ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی است (۱).

دوره دبیرستان دوره‌ای بحرانی برای کسب عادات مربوط به سلامتی و انتخاب روش زندگی است (۲). نتایج تحقیقات بیانگر آن است که مخاطره‌آمیزترین دوران زندگی از نظر شروع مصرف مواد مخدر دوره نوجوانی است. تلاش جهت کسب هویت فردی و اجتماعی، لذت جویی، کاهش اعتماد به نفس و کمبود مهارت‌های لازم جهت ارتباط با دیگران، نوجوان را مستعد سوء مصرف مواد مخدر می‌سازد و کسب آگاهی موجب تغییر در فرآیند فکری و نهایتاً عملکرد نوجوان می‌شود (۳).

متأسفانه کشور ما به علت هم‌جواری با دو کشور تولیدکننده اصلی مواد افیونی در جهان یعنی افغانستان و پاکستان آسیب‌پذیری بیشتری در این زمینه دارد (۴) و نوجوانان و جوانان بیش از سایر گروه‌های سنی در معرض خطر اعتیاد هستند چرا که درصد اعتیاد در ایران در این سنین بالا می‌باشد (۵).

با توجه به موقعیت استراتژیک شهر یزد و قرار گرفتن آن در مسیر عبور کاروانهای بین‌المللی قاچاق و در دسترس بودن مواد مخدر و تأکید بر این نکته که شروع سوء مصرف مواد اغلب به سالهای مدرسه باز می‌گردد و با عنایت به اهمیت پیشگیری و اطلاع‌رسانی جهت جلوگیری از اعتیاد، ضرورت ایجاب می‌کند به منظور تدوین برنامه‌های آموزشی در ابتدا میزان آگاهی دانش‌آموزان از مواد مخدر بررسی شود، لذا این مطالعه به همین منظور انجام پذیرفته است.

روش بررسی

این مطالعه یک پژوهش توصیفی - تحلیلی بوده که به روش مقطعی انجام گرفته است و جامعه‌ی پژوهش شامل دانش‌آموزان پسر دبیرستانی در روستاهای شهر یزد بود. در این تحقیق میزان آگاهی دانش‌آموزان در مورد مواد مخدر بر حسب ویژگیهای فردی (سن، سال تحصیلی، معدل سال قبل، شغل و تحصیلات پدر،

بعد خانوار، وجود فرد معتاد در خانواده و فامیل) مورد بررسی قرار گرفته است. دانش‌آموزان در سالهای اول تا سوم دبیرستان و پیش‌دانشگاهی در نوبت روزانه تحصیل می‌کردند و نمونه‌ی این پژوهش بعد از بررسی مقدماتی و با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه، ۵۱۷ دانش‌آموز (در ۸ دبیرستان روستایی و با استفاده از لیست دبیرستانهای روستایی اداره کل آموزش و پرورش) تعیین گردید. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی سیستماتیک بوده و با توضیحاتی که به دانش‌آموزان داده می‌شد پرسشنامه توسط خود آنها تکمیل می‌گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ی خود ساخته‌ای بود که با استفاده از منابع علمی معتبر تهیه شده، این ابزار حاوی سؤالاتی در دو بخش بوده که بخش اول مربوط به ویژگیهای فردی و بخش دوم شامل سؤالاتی در خصوص آگاهی از مواد مخدر از نظر دیدن ماده، شکل، نحوه مصرف و وجود یا عدم وجود وابستگی بوده است. جهت تعیین روایی پرسشنامه از شاخص روایی محتوا قبل از جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد بدین ترتیب که پرسشنامه در اختیار ده تن از صاحب نظران قرار داده شد تا مناسب هر یک از سؤالات با اهداف پژوهش تعیین گردد. نمره گذاری سؤالات آگاهی بدین نحو بود که برای نام بردن مواد مخدر، ۲ امتیاز، برای دیدن آن ۲ امتیاز، داشتن اطلاع از شکل ماده، نحوه مصرف و وجود یا عدم وجود وابستگی جسمی و روحی هر کدام یک امتیاز در نظر گرفته شد. بنابراین ۸ امتیاز (از صفر تا ۸) برای هر یک از ۸ نوع ماده شامل تریاک، سوخته، شیر، هروئین، حشیش، الکل و داروهای روان گردان و سایر مواد مثل (کوکائین، LSD، ماری جوانا) داده شد. این امتیازات با هم جمع شده در صورتی که دانش‌آموزان اطلاعات کاملی راجع به همه‌ی این ۸ ماده داشتند نمره‌ی ۶۴ و اگر هیچ اطلاعی نداشتند نمره‌ی صفر می‌گرفتند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS ver 13 انجام گرفت و از جداول توزیع فراوانی و آزمونهای آماری توصیفی و استنباطی (آنالیز واریانس، کای اسکوار و تی تست) برای تحلیل استفاده گردید. پژوهشگران به واحدهای مورد پژوهش اطمینان داده بودند که کلیه اطلاعات محرمانه می‌ماند.

نتایج

در این پژوهش ۵۱۷ دانش آموز پسر دبیرستانی در روستاهای یزد مورد بررسی قرار گرفتند. ۳۴/۷٪ دانش آموزان در سال اول دبیرستان، ۳۳/۷٪ سال دوم، ۳۱/۶٪ درصد سال سوم و پیش دانشگاهی و همگی در دبیرستانهای دولتی مشغول به تحصیل بودند و میانگین سنی آنها 17.07 ± 16.52 سال بود. تحصیلات اکثریت پدران دانش آموزان (۴۵/۷٪) در سطح ابتدایی و شغل اکثر آنها (۳۵٪) کشاورزی بوده است. همچنین اغلب دانش آموزان (۲۷/۶٪)، در خانواده‌های ۸ نفره یا بیشتر زندگی می‌کردند. جدول (۱)، موارد موثر در کسب آگاهی در باره‌ی مواد مخدر در دانش آموزان دبیرستانهای روستای یزد، بیانگر آن است که ۸۵/۹ درصد نمونه‌ها توان نه گفتن در مقابل پیشنهاد مصرف مواد مخدر را داشته، ۷۰/۲ درصد آنها با فرد معتاد برخورد داشته و در ۳۷/۹ درصد موارد حداقل یک فرد معتاد در فامیل و در ۷/۱ درصد موارد حداقل یک فرد معتاد در خانواده وجود داشته است. همچنین در ۱۷/۵ درصد موارد پیشنهاد مصرف مواد مخدر از طرف دوستان و در ۱۳/۹ درصد اعتقاد به مفید بودن مواد مخدر در افراد وجود داشت.

وضعیت آگاهی جامعه‌ی مورد بررسی در مورد انواع مواد مخدر بدین صورت بود که آگاهی دانش آموزان از نحوه‌ی مصرف تریاک (۶۹/۶٪) نسبت به سایر مواد مخدر بیشتر بوده. همچنین آگاهی از وابستگی جسمی و روحی دانش آموزان به شیره (۸۰/۶٪) و آگاهی به الکل (۵۷/۶٪) از بیشترین نسبت‌ها برخوردار بود. پس از الکل نیز آگاهی از شکل ماده‌ی هروئین (۵۴/۳٪) و تریاک (۴۷/۸٪) بالاتر از بقیه بوده است. (جدول ۲).

جدول ۳ میانگین نمره آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستانهای روستایی یزد در مورد مواد مخدر و الکل بر حسب نوع ماده نشان می‌دهد که میانگین نمره آگاهی (از ۸ نمره) در مورد تریاک (۳/۴۷±۳/۱۷) بیشتر از سایر مواد بوده و میانگین کل آگاهی از مواد مخدر 7.57 ± 7.52 از ۶۴ نمره بوده است.

میانگین نمره‌ی آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستانهای روستایی یزد در مورد مواد مخدر بر حسب وجود فرد معتاد در خانواده و فامیل نیز بیانگر آن است که در خانواده‌هایی که حداقل یک نفر فرد معتاد وجود دارد نمره‌ی آگاهی (با میانگین 8.86 ± 13.86) بیشتر از خانواده‌هایی است که فرد معتاد وجود ندارد ($P=0.000$) و نمره آگاهی دانش آموزانی که در فامیل حداقل یک فرد معتاد داشته‌اند (با میانگین 8.27 ± 9.31) نیز به طور معنی‌داری بیشتر از سایر دانش آموزان بوده است ($P=0.000$) (جدول ۴). این نتیجه بیانگر آن است وجود فرد معتاد در خانواده و فامیل باعث برخورد بیشتر نوجوانان با مسئله اعتیاد و افزایش آگاهی آنها در این مورد می‌شود.

جدول ۱) توزیع فراوانی موارد مؤثر در کسب آگاهی درباره‌ی مواد مخدر و الکل

موارد مؤثر	تعداد	درصد
وجود حداقل یک فرد معتاد در خانواده	۳۶	۷/۱
وجود فرد معتاد در فامیل	۱۹۳	۳۷/۹
برخورد داشتن با فرد معتاد	۳۵۸	۷۰/۲
آشنایی با فرد معتاد هم سن و سال خود	۲۱۶	۴۲/۵
صحبت کردن با دوستان در مورد مواد مخدر	۳۷۴	۷۳/۵
پیشنهاد مصرف مواد مخدر از طرف دوستان	۸۹	۱۷/۵
داشتن توان نه گفتن در مقابل پیشنهاد مصرف مواد مخدر	۴۳۴	۸۵/۹
اعتقاد به اینکه مصرف مواد مخدر منافی هم دارد	۷۱	۱۳/۹

جدول ۲) توزیع فراوانی وضعیت آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستانهای روستایی یزد در مورد انواع مواد مخدر

وضعیت آگاهی	تریاک	هروئین	حشیش	سوخته	شیره	الکل	داروهای روان گردان
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
نام بردن (درصد از کل)	۳۱۶	۶۲	۱۷۵	۳۴/۳	۱۲۴	۲۴/۳	۱۰۲
دیدن (درصد از موارد نامبرده)	۱۵۱	۲۹/۶	۴۱	۸	۱۷	۳/۳	۱/۸
آگاهی از شکل ماده	۱۵۱	۴۷/۸	۹۵	۵۴/۳	۳۳	۲۶/۶	۱۷
آگاهی از نحوه مصرف	۲۲۰	۶۹/۶	۹۵	۵۴/۳	۴۹	۳۹/۵	۲۰
آگاهی از وابستگی جسمی	۲۳۴	۷۴/۳	۱۱۷	۶۶/۹	۴۹	۳۹/۵	۲۸
آگاهی از وابستگی روحی	۲۳۶	۷۴/۹	۱۲۰	۶۸/۶	۷۷	۶۲/۱	۲۸

جدول ۳) میانگین نمره‌ی آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستان‌های روستاهای استان یزد در مورد مواد مخدر بر حسب نوع ماده

نوع ماده	میانگین و انحراف معیار	Min	Max
تریاک	۳/۴۷ ± ۳/۱۷	۰	۸
سوخته	۰/۰۰۴ ± ۰/۰۹	۰	۲
شیره	۰/۳۷ ± ۱/۴۴	۰	۸
هروئین	۱/۶۸ ± ۲/۶۴	۰	۸
حشیش	۰/۹۶ ± ۱/۸۱	۰	۸
الکل	۰/۳۸ ± ۱/۵	۰	۸
داروهای روان گردان	۰/۴۲ ± ۱/۴۲	۰	۸
سایر انواع مواد مخدر	۰/۲۴ ± ۱/۰۱	۰	۸
کل	۷/۵۲ ± ۷/۵۷	۰	۶۴

جدول ۴) میانگین نمره آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستانهای روستایی استان یزد در مورد مواد مخدر بر حسب وجود فرد معتاد در خانواده و

فامیل

وجود فرد معتاد		در خانواده		در فامیل	
تعداد	درصد	میانگین و انحراف معیار	درصد	تعداد	میانگین و انحراف معیار
۳۶	۷/۱	۱۳/۸۶ ± ۸/۶	۳۷/۹	۱۹۳	۹/۳۱ ± ۸/۲
۴۷۲	۹۲/۹	۷/۰۶ ± ۷/۳	۶۲/۲	۳۱۶	۶/۴۵ ± ۷
P-value		P=۰/۰۰۰		P=۰/۰۰۰	

بحث

فامیل (۹/۳۱ ± ۸/۲) معنی دار بوده است (P=۰/۰۰۰). این نتایج با نتیجه‌ی تحقیق Hahn, Babaei Asl و همکاران هماهنگی دارد (۸ و ۳) و بیانگر آن است که میزان آگاهی دانش آموزانی که خانواده‌ی مصرف کننده دارند بسیار بیشتر از دانش آموزانی است که خانواده‌ی آنها مواد مخدر مصرف نمی کنند. این آگاهی ناشی از بر خورد دانش آموزان با فرد معتاد و شناخت فرد نسبت به مواد است. همچنین نتایج حاکی از آن است که بین نمرات آگاهی دانش آموزان روستایی و معدل سال قبل، شغل و تحصیلات پدر و بعد خانوار ارتباطی وجود ندارد و همه‌ی این دانش آموزان به یک نسبت در معرض خطر هستند. این نتیجه شاید به این دلیل باشد که از یک طرف خانواده‌های با تحصیلات بالاتر آگاهی بیشتری به فرزندان خود می دهند و از سوی دیگر باورهای نادرست مبنی بر اینکه گفتگو در مورد مواد مخدر اثرات سوء بر فرزندان دارد، در

بر اساس نتایج این مطالعه میانگین کل نمرات آگاهی دانش آموزان پسر دبیرستانهای روستایی یزد در مورد مواد مخدر ۷/۵۲ ± ۷/۵۷ است و در مورد تریاک بیشتر از سایر مواد است (۳/۴۷ ± ۳/۱۷). همچنین میانگین آگاهی در مورد هروئین (۱/۶۸ ± ۲/۶۴) و حشیش (۰/۹۶ ± ۱/۸۱) پس از تریاک بالاترین رقم را به خود اختصاص داده است. این یافته‌ها را شاید بتوان به قدمت مصرف اپیوم‌ها در کشور ارتباط داد. تحقیقات دیگری نیز این یافته‌ها را تأیید می نماید (۶،۷).

بر اساس نتایج این پژوهش ۷/۱ درصد از دانش آموزان روستایی بیان داشتند که در خانواده‌های آنها حداقل یک فرد معتاد وجود دارد. همچنین ۳۷/۹ درصد آنها حداقل یک فرد معتاد در فامیل داشتند. میانگین نمره‌ی آگاهی دانش آموزان از مواد مخدر بر حسب وجود فرد معتاد در خانواده (۱۳/۸۶ ± ۸/۶) و

نتیجه گیری

یافته‌های این پژوهش مبنی بر اینکه درصد قابل توجهی از دانش‌آموزان اظهار داشته‌اند که مصرف مواد مخدر می‌تواند مفید هم باشد، زنگ خطر در جهت سوء مصرف مواد است. می‌توان گفت که اگر مواد مخدر در دسترس باشد و مصرف آن از طرف دوستان پیشنهاد شود، همچنین اعتقاد به مفید بودن آن هم وجود داشته باشد این عوامل می‌تواند آغازی برای مصرف این مواد باشد. بنابراین مسئولان آموزش و پرورش باید در جهت آموزش پیامدهای سوء مصرف این مواد و اصلاح و تغییر رفتار دانش‌آموزان اقدام نمایند.

خانواده حاکم است. همچنین می‌توان گفت آگاهی داشتن به تنهایی باعث کاهش اعتیاد نمی‌شود بلکه باورهای نادرست و ضد ارزش نبودن اعتیاد گرایش به آن را افزایش می‌دهد.

Swadi معتقد است که خانواده و نحوه ی ارتباط والدین با فرزندان مهمترین عامل پیشگیری کننده از مصرف مواد مخدر در جوانان است (۹).

به طور کلی با توجه به فراوانی وجود فرد معتاد در خانواده و فامیل، پیشنهاد مصرف از طرف دوستان و اعتقاد به مفید بودن مواد مخدر باید اذعان داشت که خطر ابتلاء به اعتیاد در دانش‌آموزان بالا است و باید در این زمینه اقدامات جدی صورت پذیرد.

منابع

- 1- Azizi AR. *Prevention and treatment of addiction*. Mashhad: Ghods Razavi; 2002: P.3-15.[Persian]
- 2- Rozi S; Butt Z A; Akhtar S. *Correlates of cigarette smoking among male college students in Karachi, Pakistan*, BMC Public Health. 2007; 7: 312.
- 3- Babaie Asl F. *Evaluation of knowledge of high school students about drugs in Kerman*. Scientific Journal of Hamadan Nursing and Midwifery Faculty, 2008 16(1):18-24.[Persian]
- 4- Mohammadi N. *Family health nursing*. 2nd ed. Hamadan: Hamadan University of Medical Science; 2004.P. 17. [Persian]
- 5- Mohammadi N. *Assessment of related factors of regression to addiction in referents to self-referred centers*. Scientific Journal of Hamadan Nursing and Midwifery Faculty. 2007; 15 (1):32-36.[Persian]
- 6- Brook U. *Addiction among high school pupils in holon and their attitudes towards drugs: a pilot study (1993-1994)*. J Tropic Pediatric. 1996; 42(3):157-7.
- 7- Zare Zadeh A; Heshmati F. *An epidemiologic survey of substance abusing among senior high school students of Kerman city*. MD [Thesis]. Kerman: Kerman University of Medical Sciences; 2001.[Persian]
- 8- Hahn EJ, Hall LA, Rayens MK, Burt AV, Corley D, Sheffel KL. *Kindergarten children's knowledge and perceptions of alcohol, tobacco and other drugs*. J School Health. 2000; 70(2): 51-5.
- 9- Swadi H; Zeithlin H. *Peer influence and adolescent substance abuse: A promising side?* Br J Addic. 1988; 83(2): 153-5.